

Andżelika Chanas – Wapińska - tyflopédagog

Urszula Nadolna - tyflopédagog

*„Nie można dostrzegać nie widząc,
ale można nie dostrzegać widząc.
To jest codzienne doświadczenie
naszego wzroku i percepcji.”*

Sławomir Mrożek

Uczeń z dysfunkcją wzroku w szkole masowej

1. Wady i schorzenia układu wzrokowego

Aby pomóc uczniowi z dysfunkcją wzroku, musimy najpierw sami poznać, zrozumieć

i uświadomić sobie jego problem. Warto wiedzieć, że dwóch uczniów z takim samym schorzeniem może funkcjonować w całkowicie inny sposób oraz napotykać na inne problemy i trudności.

Zdaniem Tadeusza Mejeskiego, autorytetu w dziedzinie tyflopédagogiki wzrok dla dziecka w wieku szkolnym ma istotny wpływ na jego naukę, a także na kształtowanie się innych umiejętności praktycznych, począwszy od najprostszych (czynności dnia codziennego), a skończywszy na bardzo złożonych (czytanie i pisanie).

Aż 80% informacji docierających ze świata zewnętrznego jest odbierane przez człowieka za pomocą analizatora wzrokowego. Zatem wzrok pełni istotną rolę w poznawaniu rzeczywistości, zjawisk, przedmiotów jak również ma zasadnicze znaczenie w codziennym funkcjonowaniu każdego człowieka – uczeniu się.

Schorzenia układu wzrokowego wpływają na percepcję wzrokową. Jakość percepcji, zależy więc od wielu czynników. Jednym z nich jest rodzaj schorzenia i następstwa funkcjonalne, czyli najczęstsze problemy w funkcjonowaniu wzrokowym, jakie danemu schorzeniu może towarzyszyć.

Schorzenia układu wzrokowego wpływają na ograniczenia i trudności w percepcji wzrokowej. Do następstw funkcjonalnych, które znacznie utrudniają efektywne uczenie się należą:

- obniżona ostrość wzroku,
- ubytki w polu widzenia,
- obniżenie wrażliwości na kontrast,
- ślepotą zmierzchowa,
- światłowstręt i olśnienia lub światłolubność,
- zaburzenie spostrzegania barw,
- zmienność widzenia (fluktuacja widzenia - raz widzi lepiej, a raz gorzej),
- zaburzenia adaptacji do zmiennych warunków oświetleniowych,
- zniekształcenie obrazu,
- dwojenie,
- oczopląs,
- podwyższona męczliwość,
- ból,
- łzawienie.

W środowisku szkolnym do najczęściej spotykanych dysfunkcji układu wzrokowego zaliczamy wady wzroku (refrakcji), tzn.:

- krótkowzroczność (lepiej widzi z bliska),
- dalekowzroczność (lepiej widzi z daleka),
- astygmatyzm.

Najpowszechniej stosowaną formą wyrównywania wad refrakcji to korekta okularowa, która pozwala uzyskać pełną ostrość widzenia. Jedynym wówczas problemem dla osoby z wadą refrakcji staje się fakt zaakceptowania siebie w nowej sytuacji. Zapewne, w każdej klasie/grupie są uczniowie, którzy mają takie problemy. Oni właśnie oczekują od nauczyciela nie tylko pomocy, ale również wyrozumiałości.

Przy wysokiej wadzie wzroku, grube szkła okularowe pomagają dobrze widzieć tylko centralnie (na wprost), a patrzenie na boki jest nadal utrudnione. Mówimy wówczas o niepełnej ostrości widzenia. Uczeń mimo korekty okularowej widzi słabiej. Należy również pamiętać o tym, że wadzie wzroku mogą towarzyszyć inne choroby. Korekta okularowa ułatwia wówczas lepsze widzenie, ale nie jest lekarstwem, które sprawia, że człowiek widzi prawidłowo. W takich przypadkach, gdy korekcja okularowa nie przywraca całkowitej ostrości widzenia mówimy o słabo wzroczności.

Najczęstszymi schorzeniami i uszkodzeniami układu wzrokowego, które mogą spowodować słabo wzroczność są:

- achromatopsja (ślepotą na barwy),
- bielactwo,
- beztęczówkowość,
- zaćma,
- retinopatia,
- wysoka krótkowzroczność,

- stożek rogówkowy,
- toksoplazmoza,
- degeneracja plamki żółtej,
- neuropatia nerwu wzrokowego.

2. Objawy mogące świadczyć o problemach z widzeniem

Niejednokrotnie, o tym, iż w danej klasie będzie uczyło się dziecko z problemami w widzeniu nauczyciel dowiaduje się od rodzica lub pedagoga szkolnego. Jednakże bywa i tak, że to nauczyciel jako pierwszy zauważa trudności w przyswajaniu wiadomości i umiejętności szkolnych, które są efektem nieprawidłowego widzenia.

O tym, iż uczeń ma problem z widzeniem może świadczyć, np. wygląd oczu, zachowanie, skargi związane z posługiwaniem się wzrokiem.

Wygląd oczu:

- oczy zezujące lub poruszające się niezależnie od siebie,
- oczy zaczerwienione,
- oczy załzawione,
- powieki oblepione zaschniętą wydzieliną,
- częsty jęczmień.

Zachowanie ucznia:

- unika patrzenia z bliska,
- ma bardzo krótki okres koncentracji albo często „myśli o niebieskich migdałach”,
- obraca głowę albo przechyla ją na bok, żeby patrzeć jednym okiem,
- marszczy się przy czytaniu, pisaniu w zeszytach, pisaniu na tablicy,
- zamyka lub zakrywa jedno oko,
- ma kłopoty z wykonywaniem poleceń słownych,
- ma słabą koordynację wzrokowo – ruchową, dziwnie i niezręcznie wykonuje rozmaite czynności, takie jak: wchodzenie i schodzenie ze schodów, rzucanie i łapanie piłki, zapinanie i rozpinanie guzików, wiązanie sznurowadeł (nie orientując się, że są rozwiązane),
- jest nerwowe, drażliwe, nadmiernie ruchliwe, wykazuje zmęczenie po okresie koncentracji wzrokowej.

Skargi ucznia związane z posługiwaniem się wzrokiem:

- bóle głowy, nudności, zawroty głowy,
- pieczenie lub swędzenie oczu,
- zamazywanie się obrazu,
- podwójne widzenie.

Trudności szkolne:

- pojawienie się lub zwiększenie błędów w czytaniu i w pisaniu, np. myli podobne litery, wyrazy, cyfry,
- przy czytaniu dziecko ma kłopoty z odszukaniem początku linii następnego wiersza, myli czytane linijki, opuszcza litery i wyrazy,
- czyta z bliższej niż zazwyczaj odległości lub odsuwa tekst, przedmioty od oczu,
- zaburzony obraz graficzny pisma, np. niewłaściwy kształt liter, pominięte ich elementy, dysproporcje liter i wyrazów, braki odstępów między literami i wyrazami, nierównomierne i niejednolite pismo, trudności z utrzymaniem się w liniaturze,
- wolne tempo czytania i pisania,
- uczeń nieprawidłowo trzyma ołówek, często go łamie, obraca kartkę, zeszyt podczas pisania,
- ma kłopoty z zapamiętywaniem, identyfikowaniem i odtwarzaniem podstawowych figur geometrycznych,
- wykazuje niechęć do pracy wzrokowej.

Jeżeli nauczyciel obserwuje u ucznia, któreś z wyżej wymienianych objawów, dolegliwości to powinien o tym fakcie poinformować rodziców i zalecić konsultację u lekarza okulisty.

Aby zapobiec trudnościami wynikającym z dysfunkcji wzroku, to wskazane byłoby, aby każde dziecko profilaktycznie przed pójściem do szkoły zostało przebadane w gabinecie okulistycznym. Diagnoza lekarska może przyczynić się do tego, iż uczeń już od pierwszych dni w szkole (jeżeli ma problemy z widzeniem) będzie objęty dodatkową opieką i pomocą psychologiczno – pedagogiczną.

3. Adaptacja miejsca nauki pod kątem potrzeb i możliwości ucznia z dysfunkcją wzroku

Adaptacja klasy/szkoły pod kątem potrzeb ucznia z problemami widzenia jest procesem, który powinien rozpocząć się jeszcze przed przybyciem ucznia do szkoły i musi być stale modyfikowany. Pod uwagę należy wziąć następujące kryteria:

- odpowiednie oświetlenie,
- kontrast kolorystyczny,
- wielkość wykorzystywanych pomocy dydaktycznych,
- zorganizowana przestrzeń.

Odpowiednie oświetlenie miejsca pracy ucznia z trudnościami w widzeniu:

- najlepsze oświetlenie, to światło naturalne, słoneczne,
- wykorzystując oświetlenie sztuczne należy zadbać, aby światło było mieszane, tj. jarzeniowe do ogólnego oświetlenia klasy, korytarza czy innego pomieszczenia szkolnego, a do pracy z bliska dodatkowo oświetlenie żarowe,

- uczeń powinien także korzystać z dodatkowej lampy z ruchomym ramieniem i obudowaną żarówką – żarówka nie może wystawać poza klosz lampki,
- lampkę ustawiamy po przeciwnej stronie w stosunku do ręki pracującej dziecka, z kolei do czytania źródło światła powinno być umieszczone po tej stronie, po której uczeń ma lepsze oko,
- należy zwrócić uwagę na zjawisko olśnień rażącym światłem, które najczęściej spowodowane jest odbiciem promieni od błyszczących blatów ławek, parkietu, luster, szyb w meblach lub oknach,
- by tego uniknąć powinniśmy pamiętać o zabezpieczeniu w klasie możliwości zasłaniania okien, np. grube zasłony, roleta,
- jeżeli w klasie jest uczeń ze światłowstrętem to jego ławka powinna być ustawiona tyłem do okna i z dala od niego.

Modyfikacja niektórych miejsc na terenie szkoły pod względem kontrastu kolorystycznego ułatwiającego funkcjonowanie ucznia z osłabionym wzrokiem::

- na terenie szkoły należy wprowadzić oznaczenie pierwszego i ostatniego stopnia schodów jaskrawą farbą lub taśmą odblaskową, kontrastującą z kolorem posadzki,
- krawędzie drzwi, szafek, parapety, włączniki światła również oznaczamy jaskrawym kolorem (np. samoprzylepna taśma, okleina),
- listwy przypodłogowe oraz framugi drzwi należy pomalować kolorem kontrastującym z podłogą i ścianami,
- duże powierzchnie malujemy matowymi farbami o mocnych, czystych kolorach,
- blat ławki powinien mieć matową powierzchnię lub matową podkładkę, - najlepiej jednobarwną,
- wykładzina dywanowa także powinna być jednobarwna i bez wzorów,
- należy zadbać o to, by tablica była duża, czarna lub ciemnozielona, matowa, gładka i dobrze oświetlona, a kreda miękka – biała albo żółta,
- wyraźny kontrast między kartką papieru (papier matowy, bez połysku, biały, ecri lub kość słoniowa) a czcionką (kolory: czerń, granat, ciemna zieleń),
- pamiętajmy również o kontrastowym zestawianiu pomocy - wpłynie to na poprawę widoczności (np. ciemne liczmy prezentowane na białym tle, obrazek z kontrastującą ramką).

Wielkość wykorzystywanych pomocy dydaktycznych:

- nauczyciel powinien sprawdzić, z jakiej odległości oraz jakiej wielkości litery i przedmioty uczeń widzi najlepiej (pozyskana informacja od lekarza okulisty, tyflop pedagoga),
- by ułatwić uczniowi lepsze poznanie oglądanych przedmiotów, obiektów to należy zezwolić mu na podchodzenie do nich, dotykanie,
- przedmioty o zbyt dużych rozmiarach starajmy się zastępować modelami (np. duże zwierzęta, obiekty budowlane, pojazdy).

Modyfikacja przestrzeni klasowej ułatwiająca orientację:

- w sali lekcyjnej stoliki i krzesła ustawiamy w taki sposób, by powstała określona ścieżka komunikacji,
- nauczyciel i uczniowie powinni zadbać, aby w klasie był zachowany porządek, tzn. krzeselka dostawione do stolików, plecaki zawieszane na haczykach lub umieszczone w ustalonym miejscu,
- od początku nauki szkolnej należy kłaść nacisk na porządkowanie przez ucznia swoich rzeczy na ławce, półce,
- dobrym pomysłem może być również wykończenie kilku ławek (niekoniecznie tylko dla dziecka niewidomego lub słabo widzącego) specjalną listwą, która jest przymocowana dookoła całego blatu, tak by tworzyła nieco podwyższony brzeg - zapobiegnie to zsuwaniu się z blatu stolika przypadkowo potrąconych rzeczy, a uczniowi zaoszczędzi kłopotu,
- przy ewentualnym zakupie nowego sprzętu postarajmy się zaopatrzyć salę lekcyjną w ławki z ruchomym blatem ponieważ dają one możliwość ustawienia blatu pod różnym kątem - dzięki temu uczeń słabo widzący może regulować odległość np. do czytanego tekstu, tak, by zachować prawidłową postawę ciała,
- w przypadku ucznia słabo widzącego istotna jest także stałość w ustawieniu sprzętu, dlatego też z myślą o nim umieścimy (najlepiej na poziomie oczu) duże napisy z informacją dotyczącą rozmieszczenia pomocy,
- oznaczenia i podpisy powinny być tak umieszczone, żeby dziecko mogło do nich swobodnie sięgnąć ręką,
- pomoce kilkuelementowe, drobne starajmy się umieszczać w pojemnikach, najlepiej zamykanych,
- dobrze jest również przyjąć zasadę, by drzwi do klasy pozostawiać albo zamknięte, albo całkowicie otwarte (dotyczy to zwłaszcza przerw, zaplecza),
- w pierwszych dniach roku szkolnego dobrze jest przeprowadzić dla wszystkich uczniów lekcję orientacji, uczeń słabo widzący lub niewidomy będzie umiał wówczas lepiej zlokalizować i dojść np. do WC, jadalni, świetlicy, szatni, sekretariatu, dzięki temu dziecko poczuje się w nowym otoczeniu bezpiecznie i niezależnie,
- w klasie należy pomóc uczniowi w nabyciu orientacji w ustawieniu mebli, umiejscowieniu stanowisk pracy ulubionych kolegów, biurka nauczyciela, a o ewentualnych zmianach w urządzeniu klasy zawsze należy informować ucznia.

5. Jak nauczyciel może pomóc dziecku z uszkodzonym wzrokiem w dobrym funkcjonowaniu w szkole?

- nauczyciel powinien zapoznać klasę z trudnościami wzrokowymi ucznia słabo widzącego, który będzie ich kolegą, np. w oparciu o literaturę lub biografię znanych osób niepełnosprawnych, zapoznać dzieci z ich zmaganiem, z trudnościami dnia codziennego, porażkami i sukcesami itp.
- nauczyciel musi pamiętać, że realizowane treści są takie same jak w przypadku ucznia widzącego, nie dopuszczalne jest, by z powodu niepełnosprawności ucznia omijane były pewne zagadnienia czy ćwiczenia,
- korzystając z metod tyflopedagogiki, należy tak dobierać pomoce i metody, by umożliwić uczniowi poznanie całego, przewidzianego programem materiału,
- należy zapewnić dziecku miejsce w pierwszej ławce, blisko okna, tablicy i

- nauczyciela,
- celem lepszego odbioru wzrokowego należy zezwolić uczniowi na swobodne podchodzenie, np. do tablicy, mapy,
  - omawiane przez nauczyciela modele, przedmioty, czy też ilustracje uczeń powinien dostawać do obejrzenia z bliska,
  - uczeń powinien mieć możliwość korzystania z pomocy optycznych (np. lupy, lunety, folie powiększające) i nieoptycznych (np. lampy, filtry światła – barwna folia z włókna octanowego, „okienko” do czytania), z dostosowanych podręczników szkolnych (nauczyciel składa do Kuratorium Oświaty wnioski/zamówienia podpisane przez dyrektora szkoły na konkretne podręczniki dla ucznia mającego orzeczenie do kształcenia specjalnego wydrukowane bądź w brajlu, bądź zwiększoną czcionką, więcej informacji – <http://www.adaptacje.uw.edu.pl>),
  - przygotowany tekst dla ucznia powinien być napisany najmniejszą czcionką jaka nie sprawia uczniowi trudności ponieważ pozwala zwiększyć tempo czytania,
  - za druk powiększony uważa się 16, 18 pkt., zalecana jest czcionka bezszeryfowa (Arial, Futura, Geometric), czcionka bez cieniowania, nie stosujemy kursywy,
  - na stronie powinny znajdować się max 4 ilustracje w odpowiedniej odległości od tekstu (około 12 mm), ilustracje nie powinny zawierać efektów akwarelowych, rozbarwień tonalnych, cieniowania, bogatego tła,
  - margines wewnętrzny powinien zachować małą wielkość, około 2,5 cm, interlinia również nie powinna być zbyt duża, żeby nie powodować gubienia się w tekście, szeroka spacja,
  - należy umożliwić uczniowi pisanie w zeszycie o powiększonym liniale, o formacie A4 i takimi przyborami, które są dla niego najkorzystniejsze (preferowane kolory ciemne, o dość grubym śladzie),
  - omawiając treści w oparciu o rysunek, schemat nauczyciel powinien zawsze upewnić się, co dziecko widzi i na podstawie jego wypowiedzi zwrócić uwagę na pominięte szczegóły,
  - napisy na tablicy nauczyciel powinien głośno odczytać lub prosić o ich odczytanie uczniów dobrze widzących,
  - należy zezwolić uczniowi na korzystanie z książek mówionych.

6. Rola i zadania tyflop pedagoga w Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej

Dziecko z dysfunkcją wzroku ma trudności w prawidłowym spostrzeganiu otaczającej go rzeczywistości ponieważ dociera do niego znacznie mniej informacji drogą wzrokową niż do dziecka prawidłowo widzącego. Nieprawidłowa percepcja wzrokowa znacznie utrudnia dziecku istnienie w grupie rówieśniczej i niekiedy skazuje je na przebywanie we własnym, wyizolowanym świecie. Aby nie dopuścić do zahamowania rozwoju dziecka, a w konsekwencji pojawieniu się trudności w przyswajaniu wiadomości i umiejętności szkolnych niezwykle ważna jest wczesna specjalistyczna diagnoza i terapia. Diagnoza tyflop pedagogiczna ukierunkowana jest na określenie problemów edukacyjnych dziecka spowodowanych dysfunkcją wzroku. Badanie diagnostyczne na wniosek rodziców zwięźzione jest opinią, z której nauczyciel może dowiedzieć się na jakim poziomie przebiega

rozwój psychofizyczny i funkcjonowanie ucznia, jakie metody pracy można stosować w pracy terapeutycznej, oraz jak modyfikować i udoskonalać pomoce dydaktyczne ułatwiające przyswajanie treści programowych. Z kolei zajęcia terapeutyczne ukierunkowane są na wspieranie rozwoju dziecka, usprawnianie i stymulowanie nieprawidłowych funkcji.

Niewątpliwie ważnym zadaniem tyflop pedagoga jest również poradnictwo dla rodziców, udzielanie instruktażu, pomoc w wyborze najkorzystniejszej formy kształcenia. Jesteśmy „pomostem” między rodzicami a innymi specjalistami, czy też rodzicami, mającymi dzieci z podobnymi trudnościami.

Staramy się przekazać rodzicom i nauczycielom wszelkich informacji odnośnie oferowanych na rynku pomocy optycznych i nieoptycznych, placówek oświatowych i instytucji, z których pomocy i doświadczenia można skorzystać przy organizacji i planowaniu pracy z uczniem z dysfunkcją wzroku. Poniżej przedstawiamy tylko niektóre z nich:

- Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna nr 2
ul. Witelona 8, 59-220 Legnica
tel. /076/ 723-31-00, e-mail: ppp2legnica@tlen.pl
- Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna nr 1
ul. Wrocławska 183a, 59-220 Legnica
tel. /076/ 854-68-43, e-mail: pppnr1.@poczta.fm
- Miejskie Przedszkole Specjalne dla Dzieci z Zezem i Niedowidzeniem Nr 6
ul. Andromedy 14, 59-220 Legnica
tel. /076/ 723-33-79, e-mail: mp6.webpark.pl
- Zespół Szkół Integracyjnych im. Piastów Śląskich
ul. Wierzyńskiego 1, 59-220 Legnica
tel. /076/ 723-34-50, <http://www.zsilegnica.wiking.com.pl>, e-mail: zs1legnica@wp.pl
- Polski Związek Niewidomych – oddział w Legnicy
ul. Zielona 5/6, 5-220 Legnica
tel. /076/ 862-90-24 , czynne: poniedziałki, czwartki 14-17, wtorki 10-14
- Polski Związek Niewidomych – Zarząd Główny
ul. Konwiktorska 9, 00-216 Wraszawa,
tel. /022/ 831-22-71 do 77, <http://www.pzn.org.pl>, e-mail: pzn@pzn.org.pl
- Biblioteka Centralna PZN
ul. Konwiktorska 9, 00-216 Wraszawa,
tel. /022/ 831-22-71 do 77, <http://www.biblioteka-pzn.org.pl>,
e-mail: biblioteka@biblioteka-pzn.org.pl

- Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci Niewidomych i Słabo widzących „Tęcza”
ul. Kopińska 6/10, 02-321 Warszawa
tel. /022/ 822-03-44, <http://www.idn.org.pl/tecza>, e-mail: tecza@idn.org.pl
- Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi
Laski, 05-080 Izabelin
tel. /022/ 752-20-04, <http://www.laski.edu.pl>
- Ośrodek Szkolno – Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych. im. Marii Grzegorzewskiej
ul. Kamiennogórska 16, 54-034 Wrocław
tel. /071/ 349-56-30, 31, 32 , <http://www.oswdn.pl>, e-mail: oswdn@poczta.fm